

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
VILÁGGAZDASÁGI KUTATÓINTÉZET

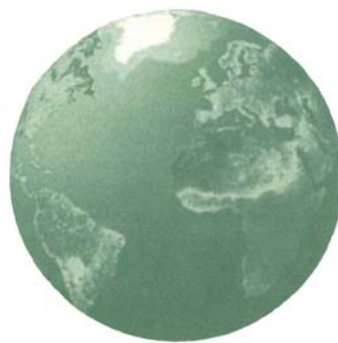
Műhelytanulmányok

68. szám

2005. június

Mészáros Klára

KÍNAI JELEN ÉS JÖVŐ

1014 Budapest, Orszagház u. 30.
Tel.: 224-6760 • Fax: 224-6761 • E-mail: vki@vki.hu

BEVEZETÉS

Kína abszolút számokban mért nagysága mellett ma már gazdasági és katonai erejét tekintve is „nagyinak számít”. Regionális és globális hatalommá válásában természetesen szerepet játszanak az ország és lélekszámának abszolút méretei, valamint a nemzetközi események, de sikereit alapjában gazdasági reformjainak köszönheti. Hatalmas területével és népességével, katonai potenciáljával, valamint gyorsan növekvő gazdaságával az ázsiai-csendes-óceáni régióban betöltött domináns szerepe köztudott tény. Kína egy olyan régióban tett szert meghatározó szerepre, amely maga is – dinamikusan fejlődő gazdasági térségként – növelte befolyását a világgazdaságban és a nemzetközi közösségben.

Az egyik legfontosabb kérdés az, hogy Kína vajon mely pontokon és milyen feltételek mellett integrálódik a világba. Ebből a szempontból az ország WTO- és GATS-tagsága alapvető jelentőségű. A tagsággal járó liberalizáció felgyorsulásával a nagy kínai piac eddig zárt szegmensei nyílnak meg a külföldiek előtt. A verseny élesedésével pedig az együttműködési lehetőségek is bővülnek. A világ fejlettebb régióihoz való kapcsolódást végül is olyan tényezők határozzák meg, mint a gazdaság strukturális változásának hosszabb távú feltételrendszere, a kutatási-fejlesztési beruházások növekedése, az oktatási színvonal emelése vagy a további regionális exportközpontok létesítése. A kormányzati kiadásoknak 6,5-7 százalékát fordítják innovációs alapokra és tudományos-műszaki célokra, amelynek mértéke a feladat fontossága ellenére sem fog a következő néhány évben emelkedni. A reformfolyamat során Kína sikeresen használta ki a kínálkozó külső lehetőségeket, és gazdasága a világátlagot jóval meghaladó mértékben növekedett.

Globális szerepvállalásában határozottan képviseli mind nemzeti, mind nemzetközi érdekeit. Miután a külkapcsolatok növekvő fontosságú tényezője a gazdaság, a politikai szempontú megközelítésekkel szemben prioritást a gazdasági érdekek kapnak, de egyre gyakrabban érzékelhetőek a nagyhatalmi erőpolitizálás jelei is. A kínai álláspont szerint „nem csak Kínának van szüksége a világra, de a világnak is Kínára”. Ez jelzi fontosságának tudatát is. Diplomáciai gyakorlatának kétvágányúsága következtében létezik a pragmatikus külügyi és a merevebb, konfrontációra hajló katonai vonalvezetés. Tehát gazdasági érdekei és globális nagyhatalmi szerepvállalása határozzák meg alapvetően külkapcsolati rendszerének központi elemét.

Természetesen a nagyhatalmi ambíciókat dédelgető Kína sem vonhatja ki magát a térségben és a világban zajló folyamatok hatása alól. Közvetlen szomszédságának nagy társadalmi-politikai fejleményei formáló erővel hatnak Kínára is. Hatalmi súlyának gyarapodása ellenére Kína is egyre kiszolgáltatottabbá válik a globalizációnak, a liberalizációnak és a modernizáció kényszerének, amelyek felazítják a hagyományos társadalmi kötelekeket és termelési viszonyokat. Ez készítette Kínát arra, hogy rendezze a környező országokkal fennálló vitáit, és a régióon belül kiegyensúlyozott viszonyokat alakítson ki.

1) KÍNA AZ EZREDFORDULÓ UTÁN

Kína történelmében egyedülálló a társadalmi és gazdasági erővonalaknak az a gyors átrendeződése, amelynek új keletű kihívásával szemben külföldi tapasztalatokra nem támaszkodhat. „A kövek kitapogatásával kelni át a folyón” stratégiájának nevezik ezt. Az ezredforduló négy

gazdaságpolitikai prioritásának a következőket jelölték meg:

- 1) a kis és közepes méretű magánvállalatok és vállalkozások alapítása,
- 2) a nagy állami vállalatok átalakítása,
- 3) az új pénzügyi rendszer kiépítése és
- 4) a piacgazdaságnak megfelelő jogi és törvénykezési gyakorlat általánossá tétele.

1.1. Növekedési viszonyok

A reform és nyitás politikájának eredményei igazolják a két évtizeddel korábbi elképzelések megalapozottságát, a „kínai színezetű szocialista piacgazdaság” életképességét. A „háromlépcsős fejlesztési stratégia” megfogalmazása Deng Xiaoping nevéhez fűződik. Az első lépcsőfok a kínai gazdaság 1981 és 1990 közötti időszakában, amikor az egy főre jutó GNP megkétszereződésével elérték az 500 USD-t, és sikerült a lakosság alapvető élelmézését önerőből biztosítani. Az 1991 és 2000 közötti második lépcsőfok időszakában a teljesítendő feladat az egy főre jutó GNP 800-1000 USD-re való emelése volt. A 2000. évvel kezdődő harmadik lépcsőfok tervezésekor az ezredfordulót követő 30–50 évben az egy főre jutó GNP-t 4000 USD-ben határozták meg. Amennyiben sikerül a tervet teljesíteni, akkor Kína – saját meghatározása szerint is – fejlődő országból közepesen fejlett gazdaságú országgá válik.¹ Az egy főre eső GDP 2003-ban érte el az 1090 dollárt, amely a közepes jövedelemszint alsó határa.

A GDP növekedési rátáját sikerült magas, de a túlfűtöttséget még elkerülő szinten konszolidálni. Makrogazdasági mutatóit tekintve a kínai teljesítmény továbbra is kiemelkedő. Az 1979 és 2000 közötti 9,3 százalékos átlagos növekedésé-

vel a világ leggyorsabban fejlődő gazdasága volt; bruttó nemzeti termékének volumene ebben az időszakban hétszeresére nőtt. A növekedés üteme ezt követően sem csökkent számottevően, 2003-ban például 9,1 százalék volt.

A külföldi működőtőke-befektetések jelentős mértékben járultak hozzá a gazdaság sikereihez, volumenük – az utóbbi évek átlagában – 40-45 milliárd USD-t tett ki. A külföldi befektetések növekedése révén 2002-ben 52,7 milliárd, 2003-ban pedig 53,5 milliárd USD irányult Kínába, több mint az USA-ba.² Kína vált a külföldi tőkebefektetések elsődleges célországává.

Kína az iparcikkek előállításában a negyedik helyet foglalja el a világban. A termelés éves növekedési üteme 12 százalék körül mozog. A munkaintenzív termeléssel párhuzamosan egyre fejlettebb, minőségi termékeket is előállít. Prioritást élvez a *high-tech* export növelése; 2002-ben már ezek a termékek adták a kivitel 47 százalékát. Az állami vállalatok innovációs kapacitása azonban még mindig kicsi. Kína elsősorban más országok műszaki-technológiai eredményeinek megszerzésére koncentrál. A világ első 15 szabadalmi hatalma között Kína nem szerepel. A munka termelékenysége alacsony, az amerikaiénak egy huszonötöde, a németének egy huszada.³ A világ gazdaságban megtermelt javak 3,1 százaléka származik jelenleg Kínából, s teljesítményével a világ hetedik legnagyobb gazdasága. Kereskedelmének volumenét tekintve pedig az ötödik helyről 2003-ban a negyedik helyre lépett elő.⁴

A reformfolyamat első húsz évében a felhalmozás, a beruházás és az exportorientált termelés adta döntően a növekedés forrását. 1998-tól azonban olyan pót-

² *Zhengfu gongzuo baogao*. p. 4.

³ Jordán Gyula – Tóth Barna: A terv és háttere. Kína 10. ötéves tervéről. *Külföldi Szemle*. 2002. Nyár.

⁴ Special Supplement for the Reports Delivered at the Third Session of the Ninth NPC. *China Economic News* 2000. Supplement No. 4, pp. 2–3.

¹ The Third Step of the Development Strategy. *China Economic News*. Vol. XXI. 2000. pp. 1–2.

lőlagos erőforrások után kellett nézni, amelyeket még nem aknáztak ki. A belső fogyasztás, az exportnövelés, valamint az infrastruktúrába eszközölt beruházás így kapott gazdaságstratégiai jelentőséget. A belső kereslet növelése a kínaiak világvizonylatban is kiemelkedő megtakarítási hajlandóságára épül. A megtakarítások összege 2002 augusztusában 963 milliárd USD-t tett ki, ami a GDP-nek közel három negyedével volt azonos. A megtakarítási ráta az elmúlt öt évben a GDP-nek közel 40 százalékát tette ki. A külföldi valuta tartalékok pedig 2003-ban 470 milliárd USD-re emelkedtek.⁵ Becslések szerint a tartalékok további 2-3 milliárd USD-vel nőnek évente. A lakossági készpénzkészletekre vonatkozóan viszont nincsenek felmérések.⁶

1.2. Szerkezeti változások

A nemzetgazdaság ágazati szerkezete a fejlesztési prioritások alapján rendeződik át. A mezőgazdaság, az ipar és a szolgáltatások súlyának változásai a gazdaságban némi lemaradással és olykor „kitérőkkel”, de követik a világgazdasági trendeket.⁷

Szektor	2002	2003
Első	17.2%	14.8%
Második	49.1%	52.9%
Harmadik	33.7%	32.3%

A mezőgazdaságnak, a gazdasági reformok húzóágazatának súlyaránya a gazdaságon belül csökken. Teljesítőképesége az extenzív tartalékok kimerülésével romlik. A tőkeintenzív termelésre való

tömeges áttérés források hiányában elmarad. A lakosság élelmezésében meghatározó szerepet játszik a gabonaellátás. A 80-as években megvalósult önellátás mellett – éves átlagban – tízmillió tonnás gabonaimporttal bővítették a választékot, amelyet rizs- és kukoricaexporttal egyenlített ki. 1995-től azonban a gabonaimport tízmillió tonnája mellől már elmaradt az export, mert megtiltották a gabona kivitelét.⁸ A gabonabehozatal folyamatosan növekedik.

A gabonatermelés, 1991–2003
(millió tonna)

1991	435
1993	456
1995	466
1996	504
1997	494
1999	508
2000	462
2002	457
2003	430

Forrás: China Statistical Yearbook

Az importált gabonára 2003-ban 444 millió USD-t, 2004 első öt hónapjában pedig már 586 milliót költöttek. Ennek egyik oka az a krónikus vízhiány, amelyet a szárazság okoz. A tízmillió tonnányi importgabonával azonban felére csökkenthető az észak-kínai területek öntözési igénye, s így már jelentősen csökkenthető a vízkészletek hiánya. Az ezredfordulót követő évtizedben – amerikai becslések szerint – a gabonaimport elérheti a 30-50 millió, 2050-re pedig a 90 millió tonnát. Ez a világ gabonaforgalmának csaknem a felét jelenti, és világpiaci következményei kiszámíthatatlanok.⁹ Az urbanizációval együtt jár a húsfogyasztás növekedése is. Az állatok etetéséhez pedig egyre több szójaimportra van szükség. Előrejelzések szerint a behozott szója

⁵ China's Growing Pains. *The Economist*, August 21, 2004. pp. 11–12.

⁶ Summary of the Report on the Implementation of the 1999 Plan for National Economic and Social Development and on the Draft 2000 Plan. *China Economic News*. 2000. No. 4. pp. 6–9.

⁷ *China Statistical Yearbook, 1999*. Beijing. p. 56.

⁸ Xiao Tang: Grain Security Alert. *Beijing Review*, March 18, 2004.

⁹ Lásd Wang Chuandong: Contract Renewals to Spur Farmers. *China Daily – Business Week*, November 8-14, 1998. p. 2.

mennyisége 2010-re elérheti a 30 millió tonnát.¹⁰

1.3. Magánosítás

Az ország ipari teljesítményének utóbbi éveiben a növekedés üteme lassult, de így is gyors. Az ipar ágazati arányait tekintve 53,1 százalékos súllyal a nehézipar dominál. Vállalati szerkezetét tekintve a kínai ipart a kisvállalatok dominanciája jellemzi, amelyek közel 90 százalékát teszik ki a cégeknek. Az ipari bevételeknek 36 százaléka a kis és közepes méretű magánvállalatoktól származik, részesedési arányuk pedig a következő években 50 százalékra nőhet.¹¹ Kormányzati adatok szerint az állami vállalatok, a szövetkezeti és a magánszektor egyaránt 1/3-1/3 arányban járul hozzá a GDP-hez. Problémát továbbra is az állami tulajdonú – többnyire veszteséges – gazdálkodók okoznak. Az állami cégeknek ma már csak egy negyede dolgozik az iparban, a fennmaradó hányadot a szolgáltatások – nagykereskedelem, szállítás, pénzügyi intézmények stb. – területén működtetik. A valódi tulajdonlástól a nyereségesség növekedését remélik. Így kívánják a még mindig „problémás” állami vállalatok kérdését megoldani. Az állami gazdálkodóknak csak egy szűk, a gazdaság gerincét adó körét kívánják teljes állami tulajdonban tartani.

A tulajdonviszonyokhoz kötődő elvi és gyakorlati megfontolások a gazdaság valamennyi szektorában központi helyet kapnak. Mivel bebizonyosodott az, hogy a gazdasági reformot a tulajdonformák jelentősebb változása nélkül nem lehet végrehajtani, a piacgazdaság kiépítésének folyamatában egyre több olyan vállalkozási forma alakult ki, amely a tulajdonviszonyok diverzifikálásához vezetett. Ami-

kor 1983-ban rögzítették, hogy a magánszektor is része a szocialista gazdaságnak, ugrásszerűen emelkedett a magángazdaságok száma. A decentralizációval azonban alacsony termelékenységű és pazarló anyag- és munkaerő-felhasználású kisüzemek százezrei jöttek létre. A beruházások elaprózódása ellenére, az állam számára könnyebbés, hogy nem igényelnek jelentős támogatást. Kína történelme során első ízben nyílt lehetőség az „ázsiai termelési mód” meghaladására.

A Kínai Kommunista Párt (KKP) alapításának 80. évfordulóján, 2001-ben hozta nyilvánosságra Jiang Zemin (Csiang Cö-min) elnök a „három képviselőként” ismertté vált elvet: az „érdemes” vállalkozók ennek a betérjesztésnek az alapján kaptak lehetőséget a párttagság elnyerésére. A következő egy évben 1,8 millió vállalkozó lépett a KKP soraiba. Ezek után csak idő kérdése volt, hogy mikor kerül sor az újabb alkotmánymódosításra.

Ugyanis a századvég egyik legnagyobb horderejű változása a tulajdonviszonyok dogmájának felülvizsgálata volt. A hosszú évek vajúdasát követő áttörés 1999-ben következett be, amikor alkotmánymódosítással a magántulajdont „a szocialista piacgazdaság fontos összetevőjeként” legalizálták. Az Országos Népi Gyűlés 2004 márciusában – a következő alkotmánymódosítással – már egyenjogúnak ismerte el az állami és a kollektív tulajdon mellett a magántulajdont. A magántulajdon elismerésével, a stratégiai fontosságú vállalatok kivételével, gyakorlatilag minden megvásárolhatóvá vált. Ez pedig azt is jelentette, hogy a magánosított termelő egységek belső ügyeibe az ideológia nem, vagy csak mérsékelten szólhat bele. A magánosítás a gyakorlatban már régen tart. A törvények módosításával azonban a játékszabályok is módosulnak. Erre vonatkozóan azonban csak találgatni lehet. Nyitott a kérdés, hogy kinek – kínainak, külföldinek – és milyen feltételekkel van joga a magántulajdonhoz.

A magánszféra növekedésének üteme ma már meghaladja az állami szektorét. A földtulajdon kérdése azonban továbbra

¹⁰ A Fearsome Thirst. *Far Eastern Economic Review*, July 22, 2004. 55. p.

¹¹ *Ibid.*

is kérdéses, mivel a privatizáció ezen a területen elmaradt. A föld továbbra is közösségi, illetve köztulajdoni marad, így a duális szerkezet továbbra is jellemzője a vidék-város megosztottságnak.

A kínai munkaerő az ázsiai térségben a legolcsóbbak közé tartozik. Miközben a belső migráció, a növekvő munkanélküliség teszi próbára a társadalom tűrőképességét, Kína versenyképessége hosszú távon biztosított. Versenyképességi felmérések szerint 2002-ben Kína a 38. 2003-ban a 44. volt az országok rangsorában.¹² A nem csak olcsó, de egyre inkább képzett munkaerő révén továbbra is fenntartható az az exportorientált stratégia, ami a reformok sikerének záloga.

1.4. A vállalati szféra

A multinacionális cégek viselkedése a kínai piacon gyakorlatilag ugyanazokat a telepítési tényezőket próbálják figyelembe venni, mint a világ más részein. A „védett” hazai vállalatok támogatása, a mesterségesen leszorított szállítási és energiaárak versenyelőnye a WTO-tagság miatt egyre inkább elenyészik, így kénytelenek a versenyképességet másként megteremteni.

A kínai vállalatok is növekvő súllyal szállnak be az erősödő versenybe. Az ország nagysága tudatában minden lehetséges módon próbálja piaci érdekeit védeni és érvényesíteni. Nemzetközi összehasonlításban a kínai vámvédelem szintje még mindig magas, és eszköztárából a protekcionizmus sem hiányzik. A korlátoknak egy része a WTO-kötelezettség miatt leépülőben van, de a nem tarifális korlátozások különböző formái meg sokasodtak.

A vállalatok többsége, külső befektetőik bevonásával, ún. testületi vállalati irányí-

tás alá kerül. A változások eredményeként munkások milliói kerültek utcára. Az állami vállalatoktól elbocsátott, a mezőgazdaságból kiszoruló munkanélküliek tömegét 150-190 millióra becsülik. A társadalmon belüli robbanásveszély legnagyobb – bár nem egyetlen – forrása a munkanélküliség növekedése. Eddig még sikerült a feszültségeket a kezelhetőség határain belül tartani.¹³

Az ideológiai gátak részleges átlépésével lehetővé vált, a magán-, valamint a más nem köztulajdoni vállalatok alapításának gyakorlata. A tulajdonformák diverzifikálásának folyamatában a munkaerő helyben való foglalkoztatottságának megoldása mellett, fontos tényező a vidéki iparfejlesztési program sikere. Miután az ipari termelés összértékén belül a kollektív tulajdonformákban működő ipari vállalatok termelése került túlsúlyba, bebizonyosodott, hogy a kis és közepes méretű városi iparvállalatok többségét is célszerű ebben a formában működtetni. Ezzel kezdődött az állami kis- és középüzemek kollektív tulajdonú szövetkezeti vállalatokká való alakítása, olykor különböző szerződéses vállalkozási formák keretében közösségek vagy magánszemélyek számára történő bérbeadással. A városi foglalkoztatási gondok kényszere oldotta tovább a tulajdonformák kötöttségét. Munkahelyteremtő programok keretében indult meg a különböző ipari és szolgáltató kisszövetkezeti formák térnyerése.

1.5. A kínai cégek befektetései

A kínai vállalatok és magáncégek is növelik külföldi befektetéseiket. A hatalmas lélekszám és az olcsó munkaerő ellenére, a növekvő verseny elől a vállalatok egy része külföldön próbál kitörni, és új piacokhoz jutni. Kínaiak korábban is alapí-

¹² A svájci International Management Development Research Institute felmérése szerint Kína nemzetközi versenyképessége a 25. és 31. hely között ingadozik 2000 óta.

¹³ A *China Statistical Yearbook, 1998*, p. 275. és p. 277. alapján végzett számítások.

tottak vállalatokat külföldön, de számuk és súlyuk jelentéktelen volt.

A kínai kormány az utóbbi években ösztönözni kezdte a külföldre irányuló beruházási tevékenységet. A tengerentúli befektetések esetében az Államtanács az összes beruházási korlátot feloldotta és a RMB (nemzeti valuta) -ügyletekben is könnyítettek az eljáráson. Az Export-Import Bank összesen 36 milliárd dollárnyi koncessziós kölcsönt és garanciát biztosít a külföldön beruházó cégeknek. A legtöbb külföldi kínai vállalkozás közös vállalati formában működik.

Egyre több nagy, korszerű technológiával rendelkező vállalat jelenti be külföldi terjeszkedési, befektetési szándékát. A terjeszkedés célja a célországok piacain való kínai jelenlét növelése, valamint a kínai gazdaságnak szükséges stratégiai nyersanyagok, különösen a kőolaj és a földgáz biztosítása. A kínai cégek 2002-ben 350 vegyesvállalatot alapítottak 983 millió USD-s befektetéssel. Ezzel ugyanazon év végén a külföldön alapított vállalatok és vegyesvállalatok száma elérte a 6960-at, beruházásaik összértéke pedig a 9,34 milliárd USD-t.

Általánosságban elmondható, hogy külföldön a kínai érdekeltségű vállalkozások könnyebben juthatnak hozzá a termelésükhöz szükséges *input*okhoz. Az új piacokat kereső cégek főleg a szomszédos országokban próbálnak szerencsét. Az indonéziai olaj kitermelése mellett előszerezettel vesznek részt energetikai és mobiltelefon-hálózati projekteken.¹⁴

2) TÁRSADALMI VISZONYOK

A világ közvéleménye Kinában többnyire a rohamos gazdasági növekedést, a strukturális gondok kezelését csodálja.

¹⁴ Frederik Balfour-Moon Ihlwan: A Big Lift from China. *Business Week*, October 21, 2002. pp. 28-29.

Makrogazdasági mutatói alapján valóban úgy tűnik, hogy a rendszer stabilitásának köszönhetően tudja őrizni a „kínai színezetű szocialista piacgazdaság” előnyeit. A program, amely a központosított irányítási-tervezési rendszer piaci mechanizmusokkal történő összekapcsolására épült, látványos eredményeket produkál.

Kína jelenlegi helyzetében nem a politikai rendszer az, amely gátolja a kibontakozás útját. Az elkerülhetetlen társadalmi átalakulással járó feszültségek sokkal inkább destabilizáló tényezői az eljövendő éveknek. A prognosztizálhatóság leggyengébb láncszemét végső soron a „humán erőforrások” megjósolhatatlan reakciói képezik. A stabilitás és annak két legérzékenyebb vetülete gyakorlatilag a foglalkoztatottsághoz és a társadalmi polarizálódáshoz köthető. Ugyanakkor a kínai jövő alakulásában egyre nagyobb gondot jelentenek az olyan tényezők is, mint a népesedési, az erőforrás-biztosítási és a környezeti problémák, amelyek a növekedés hosszú távú fenntarthatóságát veszélyeztethetik.

A kínai reformpárti értelmiség képviselői, a kormányzati tényezőkhöz képest, kevésbé látják gondtalannak Kína jövőjét. Megítélésük szerint a kínai gazdaságban komoly strukturális átalakításra van szükség, amely még el sem kezdődött. Ho Csing-lien közigazdász a *Modernizáció csapdája* című könyvében¹⁵ sorolja fel mindazon problémákat, amelyek veszélyeztethetik a társadalom stabilitását. A problémák alapvető okát abban látja, hogy elérték a fejlődés azon szintjét, amikor elkerülhetlenné válik a politikai struktúrának a gazdasági-társadalmi valósághoz való igazítása. Miután a Kínai Kommunista Párton kívül nincs jelentős politikai erő, a gazdasági és politikai rendszerváltást magának a pártnak kell végrehajtania. Vállalnia kell a gazdasági és a politikai struktúra harmonizálás során felmerülő súlyos konfliktusokat. Elsősorban azonban a jelenlegi legitimációs

¹⁵ *Xiandaihuade xianjing. Dangdai Zhongguode jingni shehui wenti.* Beijing, 1998.

válságot kell kezelnie, amelyhez új legitimációs bázisra van szüksége. Korábban a legitimáció a gyors ütemű gazdasági növekedésre épült; jelenleg a „társadalmi igazságra” lehetne építeni. Az egalitárius társadalomhoz szokott embereknek ugyanis nem könnyű feldolgozniuk az életre szóló állás és „a vas rizses tál” megszűntének traumáját. A társadalmi egyenlőtlenségek pedig egyre inkább nőnek.

A helyi vezetőkkel szemben a jó gazdasági teljesítmény az elsődleges elvárás. Ezért is lehetett elfogadtatni 2001-ben a már említett „három képviselő” elvét. A politika és a gazdaság között ezáltal megnőtt az átjárhatóság. A reformokkal járó decentralizációval pedig tovább erősödött a tartományok közötti gazdasági egyenlőtlenség.

A fejlődés kényes kérdései közül első helyen a munkanélküliséggel és a szociális háló hiányával párosuló korrupciót kell kiemelni. A társadalmi közérzet romlásának további konkrét okai olyan jelenségekben tükröződnek, mint az alábbiak:

- * A krónikus és növekvő munkanélküliség. Az állami vállalatoktól elbocsátott, a mezőgazdaságból kiszoruló munkanélküliek tömegét – hivatalosan – 2000-ben 176 millió főre becsülték. A munkaképes városi lakosságnak mintegy három százaléka volt ekkor munkanélküli. Ez azonban nem tartalmazza a *xiagang* munkásokat, akik egy-egy vállalat fizetési listáján szerepelnek, és a rendelkezésre állás fejében kisebb összegű jövedelmet kapnak. A munkanélküliség valós rátája húsz százalék körüli. A vidéki területek munkaerő-feleslege elérheti a 140 millió főt. Ez a probléma a társadalmi robbanásveszély legnagyobb, bár nem egyetlen forrása.¹⁶
- * A fentiekből következő belső migráció próbára teszi a társadalom tűróképességét.

- * A gazdagok és a szegények közötti különbség növekedésére jellemző, hogy a népesség leggazdagabb húsz százaléknak kezében összpontosul a javak 50,2 százaléka, a legszegényebb húsz százaléknak pedig mindössze 4,3 százalék jut.¹⁷
- * A bűnözési hullám növekedése.
- * A klánszerű szerveződések újjáéledése, ami veszélyezteti a hagyományos vidéki önszerveződéseket, fenyegeti az ellenőrzési mechanizmusokat.
- * A fekete gazdaság terjedése, a triádok megjelenése.
- * Az állami hivatalnokok és az alvilág összefonódásával nő a kisebb városok, települések, vidéki körzetek lakosságának a kiszolgáltatottsága.
- * Miután a hatalom ragaszkodik forráselosztási rendszere érintettségéhez, az elsődleges szempont már nem a hatékonyság.

2.1. A régiók fejlődése és a konvergencia

A konvergencia és divergencia kulcskérdése a kínai fejlődésnek is. Kína egy kontinensnyi nagyságú, rendkívül egyenetlenül fejlett és szélsőséges határok között mozgó népsűrűségű ország. Ráadásul az egyes régiók között akkora jövedelmi különbségek mutatkoznak, amelyek a legátgondoltabb és legdifferenciáltabb regionális fejlesztési politikával sem számolhatók fel egy-két emberöltőn belül. Akár az egy főre számított, akár a körzetenként előállított GDP-teljesítményt vesszük alapul, a tartományok közötti különbségek óriásiak. A fejlett és az elmaradott tartományok közötti divergencia nem csökken. Összesített adatok szerint a keleti tengerpart

¹⁶ A *China Statistical Yearbook, 1998*, p. 275. és p. 277. alapján végzett számítások.

¹⁷ The Domestic Political Challenge. *China Special. Deutsch Bank Research*, September 27, 2002. pp. 6-7.

tizenkét közigazgatási egysége 57,9 százalékos, az ország középső kilenc körzete 28 százalékos, a nyolc körzethől álló elmaradott nyugati régiók pedig 14,1 százalékos részesedéssel járulnak hozzá a bruttó hazai termékhez. És a szakadék szélesedését még nem sikerült megállítani.¹⁸

A fejlettségbeli szintkülönbségek problémája természetesen nem új keletű. Az elmaradottság nem csak a technológiai szintben, de a munkaerő költségében, a földbérlet, az ingatlan árában is lemérhető. Ez adott volna elvben lehetőséget arra, hogy országos szinten használják ki a termelési tényezők árának különbségéből eredő előnyöket. A várakozások szerint a termelés hatékonyabb és modernebb formái diffúziójának kellett volna megindulnia a keleti partvidékről a belső területek irányába. A különleges gazdasági övezetek koncepciója tulajdonképpen erre az elképzelésre épült, de nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. A fejletlen térségek elmaradottsága nem csökkent, inkább súlyosbodott. Ezért is került sor 1996-tól a különleges övezetek korábbi koncepciójának felülvizsgálatára és a nemzeti bánásmód érvényesítésére.

Kínát nem tekinthetjük egységes gazdasági térnek, és a belátható jövőben nem is válik azzá. Az országot olyan régiók alkotják, amelyek között a távolság jelenleg még növekszik. A regionális politika változása nyomán azonban ez a szakadék a jövőben némileg csökkenhet, de ez több generációs feladat. A jelenleg érvényes válságkezelési koncepció szerint kilenc, majd hat nagy önálló körzetet alakítanak ki.¹⁹ Ennek eredményeként olyan gazdasági egységeknek kellene létrejönniük, amelyek idővel alapjául szolgálhatnának a föderatív állam kialakulásának. A kínai történelem tanulságai alapján azonban az elképzelés helyessége

legalábbis megkérdőjelezhető: az erős központi hatalom gyengülésével a birodalom többször is darabokra hullott.

A földrajzi tényezőkön túl, az uralkodó politikai irányzat fennmaradása miatt úgy tűnik, hogy a divergens fejlődés folytatódik. A part menti tartományok fejlődése továbbra is meghaladja a belső régiók növekedési ütemét. A központi hatalmi szervek meghatározó szerepe a piacgazdasági reformokban nem változott. A fontos gazdaság- és társadalompolitikai döntések a legfelső vezetői szinten történnek, a preferenciális politika beavatkozik a reálfolyamatokba. Az óriási befektetésekkel kiépített Pudong-övezet (Shanghai körzetében) egyértelműen politikai érdekek miatt valósult meg. Volumenével fogva a Pudong-beruházás minden bizonnyal hozzájárult a divergens folyamatok erősödéséhez. Ugyanakkor ez a politikai akarat a tizedik ötéves terv (2001–2005) keretében a regionális különbségek csökkentésében, az ún. nyugati területek fejlesztési programjában is megnyilvánul. A külföldről és a tengerparti területekről származó tőkebefektetéseknek a középső és a nyugati körzetekbe terelése, a bizonyos iparágaknak és projekteknek nyújtott kedvezmények szolgálják a kitűzött célok megvalósítását.

A regionalizmus nem szűkíthető le a helyi és a központi kormányzat közötti kapcsolatrendszerre. A régiók között is megtalálhatók azok a „tartományépítésre” irányuló törekvések, amelyek a lokális ipar és fejlesztés protekcionista védelme érdekében – magasabb adók, termelési engedélyek, minőségi bizonyítványok, karanténkövetelmények stb. formájában – csökkenteni próbálják más tartományok termékeinek versenyképességét a helyi piacokon. Tartományi szinten ezzel magyarázhatók azok a párhuzamos fejlesztések, amelyek országos szinten az erőforrások szétforgácsolódásával, a beruházások elaprózódásával járnak. Végső soron pedig az egységes nemzeti piac kialakulását hátráltatják. A kulcskérdés tehát az, hogy a nagyobb körzeti egységek szervezésével sikerül-e áttörni a tartományi korlátokat.

¹⁸ Nemeskéri Zsolt: *A régiók fejlődése és konvergenciája Kínában*. Ph.D. disszertáció, Pécs. 2002.

¹⁹ A hat közigazgatási terület: Észak-Kína, Északkelet-Kína, Kelet-Kína, Dél-Kína, Délnyugat-Kína, Északnyugat-Kína.

A divergens jelenségek dacára, a nyugati területek fejlesztési programjának következetes végrehajtása során – évek távlatában – a tendencia talán megfordítható.

Amikor a helyi hatóságok beavatkozási lehetősége a gazdaságba számottevő, a központilag szándékolt változtatások vegyes eredményekkel járhatnak. A helyi gazdaság ugyanis a piaci erők és a helyi kormányzati érdekek által meghatározott térben működik. Következésképp éles konfliktusok jellemzik. A központi tervezés kormányzati beavatkozással és a piaci folyamatok erősítésével próbál kiutat találni.

2.2. A kohéziós erő

Kína képe a 21. században nagymértékben függ attól, hogy a kormány miként használja fel a régiók preferálására a rendelkezésére álló eszközöket. Az ország növekvő nyitottsága miatt a régiók egyre kevésbé hajlandók feláldozni más régiók javára jövedelmezőségi és hatékonysági érdekeiket. Ezáltal a központi és tartományi, illetve a tartományi és helyi önkormányzatok közti hatalommegosztás kérdése meglehetősen bizonytalan.

Az empirikus tapasztalatok és a konvergenciamodellezések²⁰ alapján megállapítható, hogy hiányoznak még azok a hatásmechanizmusok és tendenciák, amelyek eredményeként a szegényebb tartományok gyorsabban növekedhetnének, mint a gazdagabbak. A reformfolyamat elmélyítette a regionális egyenlőtlenségeket. A keleti területek növekedésének motorjává a nemzetközi kereskedelem liberalizálása és a külföldi tőkebefektetések váltak. A kilencvenes évektől lett jellemző a tartományi jövedelmek széttartó irányú fejlődése. A hat régióra osztott országon belül a leggazdagabb és a legszegényebb régió között az egy főre jutó GDP aránya

három az egyhez. Az egyes régiók közötti divergenciát döntően a belső és a part menti tartományok összehasonlításában lehet tetten érni. Minden jel szerint ez a trend a jövőben is érvényesülni fog. Következésképp a regionális fejlődés központi kérdése marad a 21. század Kínájának is.

Az eddigiek alapján joggal tehető fel a kérdés, hogy mennyiben fenyegeti a szétesés veszélye Kínát. A japán származású Kína-szakértő, Omae Kenicsi a strukturális átalakulások szemszögéből közelíti meg a kínai birodalom jövőjének meghatározó kérdéseit. Vizsgálódása során felveti, hogy vajon Kína egységes birodalomnak tekinthető-e, vagy csupán heterogén elemek mesterséges halmazának. A tartományok közötti életszínvonal-különbségek olyan nagyok, mintha különálló, egymástól eltérő egységekből tevődne össze. A kohéziós erőt – megítélése szerint – a politikai és a katonai nyomás képezi. A gazdasági törésvonalak mentén kiéleződött megosztottság pedig felvetheti a szétesés lehetőségét is. Az anyagi különbségek növekedése, a tartományok rivalizálása, a központi hatalom és a tartományi kormányzatok közötti feszültségek kezelése nem könnyű feladat. Az ország etnikailag és nyelvileg is sokszínű. Miután a kínai nyelvben több, egymástól különböző nyelvjárást beszélnek, az integráló erőt az egységes kínai jelírás biztosítja. Civilizációs gyökereiben azonban ez az ország mégis homogén, ami igen megnöveli az állam egységének szakitószilárdságát. Mivel a *han*, azaz a kínai népesség teszi ki az ország lakosságának mintegy 94 százalékát, az országban élő 56 nemzetiség abszolút kisebbségbe szorul. Ráadásul a centralizáció szellemében óriási erőket vetnek be Hongkong, Makaó és Tajvan integrálása érdekében. Omae Kenicsi a föderalista jellegű megoldást életképesnek tarja ha a tartományi önkormányzatok csirái a föderalizmus oszlopaivá nőnek. A gazdaság rohamos fejlődésével Omae Kenicsi úgy véli, hogy „a szárazföld sokkal inkább működik föderatív módon,

²⁰ Nemeskéri Zsolt: *A régiók fejlődése és konvergenciája Kínában*. Pécs, 2002. pp. 3–15.

mint azt sokan hiszik”. Kínában gyakorlatilag két párhuzamos struktúra is él:

- 1) A központosított, autokratikus kommunista adminisztráció, amelyet idejérmúlt ideológia és katonai érdekek irányítanak.
- 2) Ezzel szemben létezik a decentralizált szabadpiaci gazdasági rendszer. A központi és helyi szint viszonya alapján úgy tűnhet, hogy az ország egy hatalmas korporatív vállalként működik, ahol a döntéshozatal többnyire az „üzleti egységek” szintjére helyeződik át. Ezen a szinten pedig a félig autonóm, önigazgató gazdasági régiók heves harcot vívnak a tőke, a technológia és az emberi erőforrások megszerzéséért.

Az akaratát érvényesíteni tudó erős központ nélkül azonban működésképtelenné válna a rendszer, így Kína valamennyi polgárának érdeke az ország egységének fenntartása.

3) KAPCSOLATOK A VILÁGGAL

Kína jövőjére vonatkozóan két ellentétes forgatókönyv ismert. Az egyik, az optimista variáció szerint Kína mind jobban illeszkedik majd a világ folyamataihoz, a reformok visszafordíthatatlanná válnak, gazdaságát, társadalmi-politikai szerkezetét pedig egyre inkább a pluralizmus fogja áthatni. A másik, a pesszimista változat azonban rendkívül veszélyesnek tartja a jelenlegi autoritárius, katonailag erősödő hatalmat. Ebben a szcenárióban Kína nem tud és nem is akar beilleszkedni a nemzetközi közösségbe, alkalmazkodás helyett újabb konfrontáció és elszigetelődés várható.

Bár a pesszimista variációt valószínűsítők kisebbségben vannak, számítani kell arra, hogy akár az optimista, akár a pesszimista vízió valósul meg, a transzformáció nem lesz könnyű. Mindenesetre

a magabiztosság és az optimizmus jellemzi a kínai kormány megnyilvánulását.

3.1. Az Egyesült Államok

A kínai gazdaság rohamos növekedése láttán egyre többen jutottak arra a következtetésre, hogy Kína fenyegetést jelent Amerikára nézve. A Kína számára fontos régiók közül a legfontosabb kapcsolatok az Egyesült Államokhoz fűződnek. Ugyanakkor az USA sincs gyökeresen más helyzetben. Így kerülhetett sor 1997 októberében a két elnök, Clinton és Jiang Zemin „konstruktív partnerségére”. A kínai-amerikai kapcsolatok jellemzője a konfrontáció és az együttműködés egyidejűsége, ami többször is próbára tette az országok közötti viszonyt. Kína legnagyobb exportpiaca 2004 elejéig az USA volt; az elsőszéget azonban az EU vette át. Kína az USA-nak a negyedik, az USA pedig Kínának a második legnagyobb kereskedelmi partnere. A működőtőkebefektetések terén pedig – Hongkongot leszámítva – az USA a legnagyobb külföldi vállalkozó.

A kínai változások komoly kihívást jelentenek Washington számára. Kína világgazdaságba való integrálása azonban az amerikai üzletembereknek is alapvető érdekük. A kínai ambíció viszont az USA gazdasági teljesítményének túlszárnyalását irányozta elő. Ezért is mérlik gazdasági erejüket az Egyesült Államokéhoz. Az amerikai Kína-szakértők és politológusok véleménye erősen polarizált.

Az egyik vélemény szerint a „bevonás”, az együttműködés szélesítése, a pragmatikus politika a leginkább célravezető Kínával szemben. Reményeik szerint ezáltal segíthetik elő a nyitottabb és szabadabb Kína létrejöttét.

A másik verzió szerint azonban az USA–Kína-ellentét feloldhatatlan. Az amerikai döntéshozók már a 90-es évek közepétől úgy tekintenek Kínára, mint a térség első számú biztonsági kockázatára.

Nem hisznek sem az életszínvonal, sem az anyagi feltételek tartós javulásában, sem a szellemi és az emberi jogok körülményeinek jobbra fordultában. Következésképp szükségesnek tartják a kínai nyomulás „megfékezését”, az erőteljesebb fellépést és a kínai „feltartóztatás” megerősítését.

A „bevonás” és a „feltartóztatás” ket-tősségének dilemmája az amerikai gyakorlatban nem új keletű. Az elszigetelődésből kitörő Kína kérdése már a hatvanas évek végétől foglalkoztatja az amerikai stratégiákat. Az egymással szemben álló koncepciók képviselői között az egyetlen közös nevező az, hogy egyik fél részéről sem várnak jelentős fordulatot a pekingi politikában. Az USA és Kína viszonyának megítélése kapcsán éles viták folynak. Ennek egyik sarkalatos kérdése az, hogy alkalmazható-e Kínában az amerikai fejlesztési modell? Mivel a kínai tervek mindenek előtt az amerikai fejlesztéseket próbálják felülmúlni, az utolérés szándéka utánzásra is késztet. A geopolitikai, kulturális, társadalmi és gazdasági háttér eltérő adottságai miatt azonban ez a modell csak korlátozva és szelektív módon alkalmazható Kínában.

3.2. Az Európai Unió

Az amerikai–kínai együttműködéssel szemben az Európai Unióhoz fűződő kapcsolatokat komoly feszültségek nem veszélyeztetik. Kína számára az európai térség felértékelődőben van. A kapcsolattartás minősége és volumene oly mértékben nőtt meg, hogy 2003-tól Kína stratégiai partnere lett az EU-nak. Ma már Kína – az ázsiai térség mögött – az EU második legnagyobb export- és a negyedik legnagyobb importpiaca. Mindkét fél részéről arra számítanak, hogy a gazdaságilag fejlettebb, tőkeerős, a korszerű technikai és szervezési tapasztalattal rendelkező európaiak jelenléte nagy távlatokat nyit az együttműködés előtt olyan területeken,

mint a mezőgazdaság, a szállítás, az energetika, az úrkutatás vagy a kommunikáció.

3.3. A regionális feszültségek

Az ázsiai térség, különösen annak keleti, délkeleti területei az utóbbi évtizedekben – leszámítva az 1997–1998-as valutaváltságot – a világ legdinamikusabban fejlődő része. Kína teljesítménye a régió belül is kiemelkedő. A kínai vezetés tehát joggal lehet büszke, még akkor is, ha számos feszültség terheli külső és belső viszonyait. De nagyhatalmi növekedésének folyamata számos olyan jelenséget hoz felszínre, amely egyre nagyobb súllyal befolyásolja a térség, ezen belül Kína jövőbeli helyzetét. Ennek során fogalmazódnak meg azok a biztonságpolitikai kérdések, amelyeket Kína kapcsán megkerülni nem lehet. Az elfojtott indulatok veszélyeztetik, és bizonytalanná teszik a régió biztonságának kiszámíthatóságát. A feszültségek sorában Tajvant kell mindenek előtt említeni, de a Spratly-szigetek tulajdonának eldöntése is veszélyezteti a térség stabilitását. A gazdasági versenyhelyzet élesedése biztonsági szempontból kevésbé tűnik veszélyesnek, de megléte növekvő feszültséget visz a régió jövőjébe.

3.3.1. A tajvani kérdés

A „tajvani kérdés” keletkezésétől már több mint ötven év telt el, de megoldani még mindig nem sikerült. A megoldásnak gyakorlatilag három útja lehet: (i) a békes egyesülés, (ii) a katonai megoldás vagy (iii) Tajvan megőrzi függetlenségét (amelynek kevés az esélye).

Tajvan fejlődése, világgazdasági pozíciója és a sziget jövőjének alakulása meghatározó módon függ Kínától. A Kínai Népköztársaság, az USA és a Kínai Köztársaság jelenti azt a hatalmi háromszö-

get, amelyben végül is Tajvan sorsa el fog dőlni. Tajvan a Kínai Népköztársaság által ajánlott megoldást, az „egy Kína” elvét és az „egy ország két rendszer” formuláját nem fogadja el. Az „egy ország, két egyenjogú politikai entitás” modellt pedig a Kínai Népköztársaság utasítja el. A kialakult *modus vivendi* szerint a KNK csak Tajvan függetlenségének kiáltásakor támadja meg a szigetet, a tajvaniak pedig megtámadás esetén deklarálják függetlenségüket. A legújabb verziót az „egy ország, három rendszert”, amely az önálló hadsereg fenntartásának jogát is tartalmazza, a tajvaniak többsége gyanakvással fogadja.²¹ Miután a 2000-es, majd a 2004-es választásokat is függetlenségpárti jelölt nyerte meg, a helyzet meglehetősen kieleződött. Az ilyen helyzetekben pedig bármikor kirobbanhatnak fegyveres konfliktusok. Némi biztonságot az adhat, hogy a KNK nem akarja a sziget gazdaságát tönkre tenni.

A szárazföldi és a tajvani entitások idő közben oly mértékben váltak gazdaságilag egymásra utalttá, hogy bármilyen szankciók alkalmazása mindkét felet súlyosan károsítaná. A tajvani gazdasági érdekek egyre inkább a szárazföldi üzletekhez és beruházásokhoz kötődnek. A tajvani hatóságok igyekezete a Kínától való elszigetelődésre, a kínai területre irányuló tajvani áru-, tőke- és népességmozgás korlátozására tett kísérletek sikertelennek bizonyultak. A kérdés végül is úgy merül fel, hogy a nemzetbiztonsági megfontolások vagy a gazdasági racionalizmus élvez elsőbbséget. Az utóbbi évek tapasztalatai alapján egyelőre a gazdasági érdekek bizonyultak fontosabbnak. Ezért a kieleződött helyzetekben eddig még mindig sikerült feloldani a feszültséget. A tajvani szoros két partjának gazdasági integrációja lehet az az áthidaló megoldás, amely elvezethet az ország békés egyesítéséhez. Ebben a folyamatban az idő tényező rendkívül fontos. Minél tovább sikerül megőrizni a sziget önállóságát, annál nagyobb az esély arra, hogy a tajva-

nihoz hasonló demokratizálódási folyamat a szárazföldi Kínában is megindulhat.

3.3.2. A Spratly-szigetek

A kínai gazdaság gyors növekedésének alapvető feltétele az energiaellátás biztosítása. Az 1980-as években Kína még elegendő kőolaj- és földgázkinccsel rendelkezett. Erőforrásai csökkenése és növekvő igényei mellett azonban egyre kevésbé boldogult az elmaradott és nehezen megközelíthető nyugati területein található forrásainak kiaknázásával. 1993-tól pedig már olajimportra is kényszerült. Szükségleteinek nagy részét ettől kezdve Indonéziából, Venezuelából, Szudánból, Iránból, Líbiából szerzi be. A Spratly-szigetek kérdése így került Kína számára előtérbe. A kelet- és dél-kínai-tengeri talapzatban található olajforrások kiaknázására már több ország is bejelentette igényét. A kopár Spratly-szigetek birtoklásáért így hat ország, Vietnam, a Fülöp-szigetek, Tajvan, Brunei, Indonézia és Kína verseng, nem egyszer fegyveres incidenseket robbantva ki. Megoldás ebben a kérdésben sem született.

Az energiafelhasználás forrásainak összetétele Kínában már csak környezetvédelmi szempontból is katasztrofális. A források között még 2003-ban is a szén volt messze a legnagyobb 67,1 százalékkal (a kőolaj 22,7 százalékkal, a földgáz 2,8 százalékkal, a vízi energia pedig 7,4 százalékkal).²² A kínai gazdaság korszerű ágazataiban természetesen törekednek már az olyan új, alternatív energiaforrások kihasználására is, mint a nap- és a szélenergia. Az „energiaéhség” azonban egyre nagyobb, és az erő pozíciójából történő megoldások veszélye erősödik. Kína hatalmi súlyának növekedése így bizonyos – történelmileg megalapozott – félelmeket vált ki a környező kisebb ázsiai, délkelet-ázsiai országokból. A kínai kap-

²¹ *Taipei Review*, September 2002. p. 27.

²² *China Statistical Yearbook, 2004*. Beijing, p. 275.

csolatok szélesedésével pedig a nemzetközi konfliktusokra való készítés is nagyobb.²³

3.3.3. A régió belüli verseny erősödése

Kína lesz 2020-ra a kelet-ázsiai térség legnagyobb kereskedelmi hatalma, és komoly mértékben fogja megváltoztatni a régió gazdaságát. Miközben a kínaival azonos exportszerkezetű termelést – gyakorlatilag 2010-ig – felszámolja, új piacokat is kínál partnereinek. Az egykori maláj miniszterelnöktől, Mahathir Mohamedtől származik a jövendölés, hogy a Kína és a fejlett országok közötti konfliktus gazdasági téren fog kirobbanni. Kínának a fejlett OECD-országok többségével szemben sikerült jelentős külkereskedelmi többletet felhalmoznia.

Az ázsiai országok többségének ugyancsak kereskedelmimérleg-hiánya van Kínával szemben.²⁴ A kínai gyárak a régió belüli legalacsonyabb árakat kínálják. Ráadásul egyre nagyobb volumenben állítják elő a térség hagyományos termékeinek teljes vertikumát. Az alacsony bérek, a bőséges olcsó munkaerő, az alulértékelt valuta és az óriási piac sarkalja az export gyors növekedését. A térség országainak pedig egyre nehezebb állniuk a kínai versenyt.

A kínai belső piac bővülése viszont a régió egésze számára kínál lehetőségeket, de a délkelet-ázsiai országok egy része aggodalommal figyeli a kínai technológiai fejlesztéseket, a működőtőke-beruházások növekedését. Mivel Szingapúr, Dél-Korea és Tajvan előbbre tart a K+F-kapacitások kiépítésében, számukra a verseny még nem okoz komoly gondot. A térség fejletlenebb országai azonban súlyos helyzetbe kerültek. A kínai verseny a fülöpszigeteki, thaiföldi, maláj, vietnami stb. termékekre rendkívül veszélyes. A külföldi

tőkeberuházásoknak jelentős hányada is Kínába áramlik. A kínai üzletemberek komparatív előnyeikre támaszkodva már „megsemmisítették” az ázsiai országok elektronikai és textiliparának jókora részét. De Kína támogatja vásárlásaival a számára fontos nyersanyagok – pálmaolaj, fa, ananász vagy nyersgumi stb. – termelését. Így a térségen belüli kínai befolyás előnyöket és hátrányokat egyaránt tartogat partnereinek.

A kereskedelmi forgalom növekedéséből a régió országai is részesülnek. A megállapítás vonatkozik a működőtőke-beruházások növekedésére is; a kínai beruházások nyomán a környező országokba is több tőke áramlik. Visszatetsző lehet azonban az, hogy a kínai üzletemberek, ha kell, más országok rovására is megszerzik a számukra fontos erőforrásokat, kínai érdekek szerint strukturálják át az egyes országok gazdaságainak szerkezetét, és a kínaival azonos termékszerkezetet felszámolják.

4) ÖSSZEZÉS

Kína számára az ezredfordulót követően adatott minden olyan feltétel, amely szükséges egy feltörekvő sikerorientált hatalom pályára állításához. Az is megállapítható, hogy az adott lehetőségekkel élni is tud. Ugyanakkor arról sem szabad megfeledkezni, hogy Kína önmeghatározása szerint is fejlődő ország, amelynek kiegyensúlyozott fejlődését számos régi és új keletű destabilizáló tényező veszélyezteti.

Elfogadhatónak tűnnek azok a prognózisok, amelyek szerint Kína a 21. század közepére a világ első vagy második legnagyobb gazdasági hatalmává válik. A reform és a nyitás politikája során a jövő lehetőségeit megpróbálják reálisan felmérni. De a kínai jelen meglehetősen összetett, így a jövő kilátásainak megítélése nem könnyű feladat. Politikailag biztosra

²³ Vámos Péter: Együttműködő ellenfelek. Az Egyesült Államok Kína-politikája. *Külföldi Szemle*, 2003. Tél. pp. 88–114.

²⁴ *ADB Institute Research Paper*, No. 44.

vehető, hogy a demokrácia nyugati modelljét nem csak Kína, de az ázsiai országok többsége sem fogja elfogadni. A kínai emberi jogi szemlélet csupán az élelmezés és a létfeltételek biztonságára szűkíti le a kérdést. A politikai stabilitást pedig, véleményünk szerint, csak úgy lehet megőrizni, ha olyan válságkezelési módszereket is alkalmaznak, amelyeket a fejlett és demokratikus berendezkedésű országok elítélnek. Az erősen központosított hatalom megőrzése előfeltétele az ország egyben tartásának.

A gazdasági reformok sikerének titka, hogy engedik a piaci erőket érvényesülni. Hosszabb távon azonban a jelenlegi magas növekedés nem tartható fent. A Kínai Társadalomtudományi Akadémia prognózisa felvázolja a GDP-növekedés lassulásának ütemét: 2000–2010: 8,0%; 2010–2020: 7,0%; 2020–2030: 6,3%; 2030–2040: 5,4%; 2040–2050: 4,6%.

A nemzetközi szervezetek többsége alapján reálisnak tartja a kínai számítást, viták csak a visszaesés mértékéről folynak. A fokozatosan csökkenő ütem feltételezése szerint a 2020-tól 2030-ig terjedő első fejlődési szakaszban Kína megelőzheti az Egyesült Államok GDP-teljesítményét, majd a 2030 és 2050 közötti időszakot felölelő második szakaszban már el is érheti a fejlett országok 2000-ben realizált egy főre eső GDP-értékét. Az ezt követő harmadik szakaszban pedig mind volumenében, mind egy főre jutó mennyiségét tekintve megelőzi a többi ország teljesítményét.

A növekedéssel azonban továbbra is fennmarad a regionális gazdasági fejlődés divergenciája, ami komoly probléma elé állítja a döntéshozókat. A széttartó fejlődés ugyanis fellazíthatja az országot egyben tartó kötelékeket. A trendek arra utalnak, hogy a keleti országrészek 2030 táján gazdagabbak lesznek a jelenlegi (2003–2004) európai és észak-amerikai régióknál.

Az urbanizáció szintje 2020-ra éri el az 55 százalékos szintet. Következésképpen a mezőgazdaságban dolgozók aránya a jelenlegi 70-ről 30-50 százalékra

fog csökkenni. Ezzel párhuzamosan pedig – a Xinhua hírügynökség prognózisa szerint – a következő tíz évben további 1,3 millió hektárnyi mezőgazdasági terület esik ki a termelésből. Az elmaradottabb nyugati részekben pedig még mindig legalább 300 milliós népesség helyzete marad megoldatlan. Ez egyben előrevetíti azt is, hogy a regionális egyenlőtlenségek kérdése hosszú távon is központi kérdése marad a kínai térségnek.

A prognosztizálhatóság gyenge pontját – még néhány év távlatában is – az átalakulással járó feszültségek jelentik. A stabilitást leginkább a társadalmi rétegek, osztályok között húzódó feszültségek és a létbizonytalanság növekedése veszélyezteti. Ezen túlmenően, sokan vélik úgy, hogy az „egy ország, két rendszer” már nem csak Kína és Hongkong kapcsolatára vonatkoztatható, hanem az ország egészében is jelen van az egyre erősödő kettőség. Ennek a folyamatnak a következményeként pedig egy „hibrid” föderális rendszer bontakozhat ki, leképezve ezzel a centrum – periféria viszonyt. Mai ismereteink alapján azonban kijelenthető, hogy a reformok több mint húsz éve alatt Kína megteremtette azokat a feltételeket, amelyek birtokában távlatilag minőségi jegyeiben is utolérheti az Amerikai Egyesült Államokat.

* * * * *

REFERENCIÁK

-
- An Overview of PRC's Emergence and East Asian Trade Patterns to 2020.* ADB Institute Research Paper No. 44. 2002. 42 p.
- Beszteri Sándor: Az Európai Unió vámrendszere. *Európai Füzetek.* No. 54. Budapest. Miniszterelnöki Hivatal Kormányzati Stratégiai Elemző Központ.
- China Economic News* No. 4. 2003.

- China, EU Pledge to Become 'big Partners'. *China Infodoc List* No. 32, 2003.
- China and the European Union Tighten Relations. *China Infodoc List* No. 15, 2003.
- China's EU Policy Paper* 2003/10/13. p. 4.
- China Economic News* No. 6. p. 7.
- China Economic News* No. 7. p. 13.
- EU Seeks More Access to Market. *China Infodoc List* 2001/12/05.
- EU and China Collaborate on Galileo Navigation Satellite Project. *China Infodoc List* No. 22, 2003.
- Feng Jing: Development of Private Economy. *Beijing Review*, March 20, 2003. pp. 14–16.
- Feng Jianghua: Growth Despite Setbacks. *Beijing Review*, March 11, 2004. p. 14.
- Feng Zhongping: China Issues EU Policy Paper. *Beijing Review*, November 6, 2003. pp. 42–43.
- Feng Xin: Copyright Trade Rises Slightly. *Beijing Review*, October 23, 2003. p. 28.
- Hu: Chirac Agree to Enhance Sino-French Cooperation. *China Infodoc Service* January 27, 2004.
- Jordán Gyula – Tálás Barna: A terv és háttere. Kína 10. ötéves tervéről. *Külföldi Szemle*. 2002. Nyár, pp. 80–103.
- Anthony Kuhn: The Death of 'Growth at Any Cost'. *Far Eastern Economic Review* April 1, 2004. pp. 28–31.
- Mészáros Klára: Egyenlő az egyenlők között. *Figyelő*, 2004. március 25–31. p. 31.
- Mészáros Klára: *Fordulópont Kína és DK-Ázsia viszonylatában – tapasztalatok, okok és kilátások*. Kézirat. 35 p.
- Mészáros Klára: Kína és a világ. *Általános Vállalkozási Főiskola. Tudományos Közlemények*. 2004. No. 10. pp. 7–13.
- Mészáros Klára: *A tudományos és technológiai együttműködés erősítésének lehetőségei a Kínai Népköztársasággal*. Kézirat. 92 p.
- David Muphy–Shada Islam: It's More Than Love. *Far Eastern Economic Review*. February 12, 2004. pp. 26–29.
- Zsolt Nemeskéri: *A régiók fejlődése és konvergenciája Kínában*. (Ph.D. disszertáció) Pécs, 2002.
- OECD Investment Policy Reviews China Progress and Reform Challenges*. OECD, 2003.
- Portal Founder Is Richest in China. *International Herald Tribune*, October 16, 2003. p. 15.
- Space Odyssey. *Far Eastern Economic Review*, October 2, 2003. p. 29
- Where Does China in World Terms. *Beijing Review*, February 5, 2004.
- Xiao Tang: Grains Security Alert. *Beijing Review*, March 18, 2004.
- A Yawning Chasm. *Far Eastern Economic Review*, December 18, 2003. p. 49.